

Ana Vidović
Vesna Mildner

JEZIČNI STATUS DJECE UREDNOG JEZIČNOG RAZVOJA I DJECE S POSEBNIM JEZIČNIM TEŠKOĆAMA

Sažetak

Posebne jezične teškoće (PJT) poremećaj su u razvoju govora još nepoznata uzroka. Djeca s PJT-om ne pokazuju slušne nedostatke, a kognitivne, socijalne i motoričke sposobnosti u skladu su s njihovom dobi. Ipak, novija istraživanja upućuju na specifična neuroanatomska obilježja u osoba s PJT-om te na genetsku predisponiranost za ovaj razvojni poremećaj.

Najčešće se manifestiraju kao zakašnjelo ovladavanje govorom i zakašnjeli razvoj sposobnosti njegova razumijevanja, te kao siromašniji vokabular u odnosu na djecu urednog jezičnog razvoja (UJR). Kada se govor napokon pojavi, agramatičan je. Riječi su obično kratke, rečenice jednostavne. Na fonetskoj razini česte su omissije, supstitucije i distorzije. Cilj ovoga rada bio je usporediti govor petogodišnjaka UJR-a s govorom petogodišnjaka s PJT-om. Rezultati ispitivanja pokazali su da je sposobnost ponavljanja rečenica djece s PJT-om znatno manja u odnosu na kontrolnu skupinu, a posebno gramatički složenijih struktura. Djeca s PJT-om lošiji uspjeh pokazuju i u pripovijedanju, na što upućuje kraća prosječna dužina iskaza te manji broj glagola u iskazu. Dobiveni rezultati potvrđuju rezultate dosadašnjih istraživanja ove jezično-govorne pojave.

Ključne riječi: posebne jezične teškoće, agramatičnost, sposobnost pripovijedanja, uredan jezični razvoj

1. UVOD

U svom članku objavljenom 1901. godine, njemački je neurolog Albert Liebmann (prema Clahsen i sur., 1997) prvi progovorio o neobičnoj pojavi jezičnih poteškoća u djece koja nisu pokazivala nikakve jasne znakove nejezičnog oštećenja. Njihova je opća inteligencija bila prosječna, nisu pokazivala nikakvo slušno oštećenje, emocionalne smetnje ili poremećaj u ponašanju. Liebmann je takvo jezično stanje nazvao latinskim imenom *agrammatismus infantilis* ("dječji agramatizam") jer se najčešće otkrivalo u djece, a najizraženije mu je obilježje nepravilna uporaba gramatičkih pravila, prvenstveno morfologije i sintakse (Clahsen i sur., 1997). Danas takvu pojavu poremećaja u usvajanju i razvoju jezika čiji su uzroci nepoznati nazivamo posebne jezične teškoće (PJT) ili razvojna disfazija. Razvoj drugih područja djece s PJT-om uredan je i skladan: urednog su sluha, motorički, emocionalni, socijalni i kognitivni razvoj je u skladu s njihovom dobi, a nisu utvrđena ni neurološka oštećenja (Ljubešić, 1997). To ne znači, naglašava

Ljubešić (1997), da za ovaj poremećaj ne postoji uzrok, već se radi o tome da nije očito postojanje ni jednog od znanih uzroka razvojnim jezičnim poremećajima.

Većina se znanstvenika slaže da potragu za uzrokom posebnih jezičnih teškoća treba temeljiti na genetskoj osnovi, što su dokazala i brojna istraživanja. Kao mogući razlog pojavi PJT-a koji se navodi u stručnoj literaturi neuroanatomska su odstupanja u veličini *planum temporalea* i ostalih područja oko Sylvijeve pukotine u odnosu na anatomiju osoba urednog jezičnog razvoja. Otkrivena je i kortikalna atrofija u prednjoj regiji mozga u osoba s PJT-om (Kabani i sur., 1997).

Pojava PJT-a objašnjava se i slabije funkcionalnim radnim pamćenjem u smislu teže koordinacije između obiju zadataka radnog pamćenja: obrade pristiglih auditivnih informacija i njihova pohranjivanja (Montgomery, 2003). Treća teorija o mogućem uzroku PJT-a je poremećaj u sposobnosti vremenskog sekvencioniranja. Test zvučnog ponavljanja (engl. *auditory repetition test*), kojim je ispitana sposobnost vremenskog sekvencioniranja, pokazao je da djeca s PJT-om ne mogu pratiti izmjene visokog i niskog tona ako se zvukovne sekvence brzo izmjenjuju. Test ukazuje na sporije sekvencioniranje zvučnih podražaja koji ulaze u neurološki sustav, što štetno djeluje na percepciju govora (Rosen, 2003). Četvrti uzrok kojim se objašnjava pojava PJT-a traži se u nedostacima u slušnoj percepciji, odnosno artikulaciji glasova u nekim fonetskim kontekstima. Problem predstavljaju nenaglašeni i kraći morfemi (pretežno sufiksi) u odnosu na susjedne morfeme u govornome lancu, kao što je nastavak *-s* kojim se označava treće lice jednine prezenta (engl. *He runs*) ili *-ed* za prošlo vrijeme (engl. *past tense; Yesterday I walked*) (Gopnik i Goad, 1997). Postoji i objašnjenje koje se oslanja na Chomskyjevu psiholingvističku teoriju jezičnog razvoja, prema kojemu se uzrok PJT-u nalazi u oštećenom sustavu urođenog sredstva za usvajanje jezika (engl. *language acquisition device*). Djeca s PJT-om ne mogu izvesti gramatička pravila koja upravljaju konjugacijom, deklinacijom i drugim vrstama promjena oblika riječi, niti odrediti morfološku granicu unutar riječi – svaki oblik riječi zasebno se pohranjuje kao morfološki neraščlanjena cjelina (Gopnik i Goad, 1997).

Utvrđeno je da 5% do 7 % djece ima posebne jezične teškoće, prisutne su u svim jezicima, a češće se javljaju u dječaka nego u djevojčica. Iako se PJT u različite djece može različito manifestirati, ipak je moguće izdvojiti neka zajednička obilježja posebnih jezičnih teškoća. Tako je najizraženije obilježje otežan jezični razvoj, unatoč tome što nedostaje neki jasni senzorički ili kognitivni poremećaj. Takva djeca počinju govoriti i razumijevati govoreni jezik kasnije nego njihovi vršnjaci, a vokabular im je manjeg opsega od djece urednog jezičnog razvoja. Ona također teže usvajaju gramatička pravila (Hoff, 2001). To je osobito vidljivo kod primjene morfoloških i sintaktičkih pravila. Rečenica je, kada se napokon pojavi, obično agramatična.

U hrvatskome jeziku, posebne jezične teškoće manifestiraju se kao izostavljanje prijedloga, veznika (osim veznika *i*) te nenaglašenih osobnih zamjenica. Zbog čestog nedostatka glagola (posebno manje frekventnih), govor se svodi na telegrafski stil.

Izostaju i promjene gramatičkih oblika koje zahtijevaju deklinacija, konjugacija i drugo (uporaba pogrešnog glagolskog lica, broja i vremena). U imenskih riječi česta je uporaba pogrešnog padeža. Obično se upotrebljavaju samo kratke riječi (obično nisu dulje od triju slogova), a izgovor je često nepravilan (omisije, supstitucije, distorzije). Često se javljaju i leksičke dislalije (Blaži, 1997a). Važno je napomenuti da djeca s PJT-om uglavnom uspješno primjenjuju morfološka pravila u izoliranim riječima; poteškoće nastaju kod složenijih i rjeđih oblika te u složenim rečeničnim i semantičkim odnosima (Kovačević, 1997). Djeca s PJT-om izbjegavaju i složenije sintaktičke strukture pa upotrebljavaju kratke, jednostavne rečenice.

Osim u izvedbi, djeca s posebnim jezičnim teškoćama mogu imati problema i u razumijevanju jezika. Tako se često javljaju teškoće u razumijevanju neuobičajenijih i složenijih rečeničnih struktura, te u razumijevanju riječi koje označavaju prostorne, vremenske i slične odnose (Blaži, 1997a).

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi razlike u govoru petogodišnje djece s posebnim jezičnim teškoćama (PJT) i djece urednog jezičnog razvoja (UJR). Posebna pažnja usmjerena je na složenost iskaza obiju skupina i gramatičkih struktura koje djeca u svome govoru upotrebljavaju. Također, pokušala su se otkriti moguća odstupanja djece s PJT-om od gramatičke norme u hrvatskome jeziku na svim njegovim razinama: fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, leksičkoj, semantičkoj.

3. MATERIJAL I METODE

3.1. Uzorak ispitanika

U ispitivanju je sudjelovalo pet petogodišnjaka s PJT-om uključenih u govornu rehabilitaciju u Poliklinici SUVAG: dvije djevojčice i tri dječaka. Nalaz psihologa pokazao je da su sva ispitivana djeca normalne inteligencije te da su na svim drugim područjima razvijena u skladu sa svojom kronološkom dobi. Njihovi audiogrami također nisu pokazali nikakvo slušno oštećenje. Kontrolnu grupu činilo je petero djece UJR-a iste dobi i istog omjera u spolu, koja su pohađala redovan vrtić.

3.2. Postupak

Ispitivanje govora djece s PJT-om provedeno je u Dječjem vrtiću Poliklinike SUVAG, a djece UJR-a u jednom sisačkom dječjem vrtiću te je uključivalo dva glavna zadatka: sposobnost prepričavanja i sposobnost ponavljanja rečenica.

3.2.1. Sposobnost prepričavanja

Nakon početnog spontanog razgovora o djetetu bliskim temama (vrtić, dom, obitelj, prijatelji), na temelju slika u slikovnici o Crvenkapici, dijete je trebalo prepričati priču. Ukoliko je u prepričavanju došlo do zastoja, djetetov govor potaknut je potpitanjima.

3.2.2. Sposobnost ponavljanja rečenica

U drugome zadatku ispitanici su trebali ponoviti 14 rečenica (u prilogu) različite duljine i različitog stupnja sintaktičke složenosti. Ispitivanje je uključilo:

- četiri jednostavne rečenice kojima je na prvom mjestu bio subjekt i četiri jednostavne rečenice u kojima je na prvom mjestu bila priložna oznaka mjesta (te su počinjale prijedlogom)
- četiri nezavisno složene rečenice (od kojih tri na prvom mjestu imaju priložnu oznaku, a samo jedna rečenica subjekt) i dvije zavisno složene rečenice
- jednu rečenicu u futuru, ostale u prezentu
- najduža je rečenica imala jedanaest, a najkraće rečenice imale su četiri riječi.

I prepričavanje priče i ponavljanje rečenica snimljeno je na videokasetu, a zatim je snimljeni materijal i transkribiran.

3.3. Mjerenje i obrada podataka

Sposobnost pripovijedanja predstavljena je dvama pokazateljima:

1. Prosječnom dužinom iskaza (PDI) izraženom brojem upotrijebljenih riječi;
2. Brojem glagola upotrijebljenima u pripovijedanju.

U drugome zadatku ponovljene rečenice svrstane su u dvije kategorije:

1. Gramatički ispravno ponovljene rečenice – ako je dijete rečenicu ponovilo gramatički ispravno. U ovu su kategoriju svrstane i one rečenice u kojima je ispuštena ili dodana neka riječ ili dio rečenice, odnosno ako je jedna riječ zamijenjena nekom drugom riječju ili je promijenjen redoslijed riječi unutar rečenice, no takve preinake nisu narušile gramatičku ispravnost rečenice;
2. Gramatički neispravna rečenica – ako su ispušteni ili promijenjeni rečenični elementi prouzročili gramatički neispravnu rečenicu.

Prva je kategorija ponovljenih rečenica dozvoljavala određene promjene u odnosu na izvornu rečenicu, ali ako se pri takvim promjenama narušila gramatička ispravnost rečenice, ponovljena je rečenica svrstana u kategoriju gramatički neispravne rečenice. Neispravna artikulacija pojedinih glasova ovdje je zanemarena (jer bi u suprotnom sve rečenice koje su ponovila djeca s PJT-om bile neispravne, pa se sintaktička struktura uopće ne bi mogla analizirati), osim ako su zbog različitih distorzija riječi i izgovornih poteškoća ponovljene rečenice bile u tolikom stupnju

nerazumljive da se nisu mogle prepoznati ni osnovne riječi ni osnovne strukture od kojih su sastavljene (npr. rečenica: *æææi su nul, ri, djelo voće, staķe se s hrano*). U tom slučaju, rečenice su svrstane u kategoriju gramatički neispravnih rečenica.

4. REZULTATI I RASPRAVA

Kako je prepričavanje jedno od složenijih jezičnih sposobnosti jer pretpostavlja nizanje događaja u kronološkom slijedu, tako traži i složenije gramatičke strukture. Prosječna dužina iskaza (PDI, engl. *mean length of utterance* – *MLU*) dobar je pokazatelj jezične sposobnosti i stupnja gramatičke složenosti iskaza djece s PJT-om (Blaži, 1999). Iz tablice 1 vidljivo je kako je dužina iskaza u djece s PJT-om (2,62) u prosjeku znatno kraća nego u djece urednoga jezičnoga razvoja (5,12), na temelju čega možemo zaključiti kako je govor djece s PJT-om strukturalno jednostavniji te su lošijih jezičnih sposobnosti.

Tablica 1. Prosječna dužina iskaza (PDI) izražena u riječima

Table 1. Mean length of utterance (MLU) in words

Varijabla/Variable	PJT/SLI	UJR/TLD
PDI/SLI	2,62	5,12
(SD)	(1,63)	(4,21)

PDI – prosječna dužina iskaza / mean length of utterance

SD – standardna devijacija / standard deviation

Kako navodi Pavličević-Franić (2005), pripovijedanje označava usmeno ili pismeno izricanje vlastitih događaja ili doživljaja, te zbivanja o kojima su nas drugi posredno izvijestili. Ono pretpostavlja sposobnost zapažanja u prostoru i registriranje djelovanja u vremenu. Rečenica pripovijedanja mora izraziti promjenu u prostoru i vremenu, što se prvenstveno izražava glagolima. Tablica 2 pokazuje kako je broj glagola upotrijebljenih u pripovijedanju djece s PJT-om (u prosjeku 7,8) znatno manji nego u djece urednoga jezičnoga razvoja (20,6).

Tablica 2. Broj glagola u iskazu

Table 2. Number of verbs used in utterance

Varijabla/Variable	PJT/SLI	UJR/TLD
Broj glagola / Number of verbs	7,8	20,6
(SD)	(3,7)	(2,3)

Oba pokazatelja (PDI i broj glagola) jasno potvrđuju da su pripovjedne sposobnosti djece s PJT-om mnogo slabije od djece UJR-a. Djeca UJR-a u

prepričavanju koriste gramatički puno složenije iskaze, puno više detalja, raznovrsnijih riječi i jezičnih konstrukcija, što dokazuju i sljedeći primjeri:

Primjer prepričavanja priče djeteta s PJT-om:

- Pitanje:** *No je li Crvenkapica ipak otišla u šumu?*
Odgovor: *Je.*
Pitanje: *I što se onda dogodilo?*
Odgovor: *Vuk.*
Pitanje: *Kamo je vuk zatim odlučio otići?*
Odgovor: *U baču (Bači).*
Pitanje: *I onda?*
Odgovor: *Bača plaši // I sto baca (Bača se je uplašila i?).*
Pitanje: *Tko se preobukao u baču?*
Odgovor: *Vuk.*
Pitanje: *I što ga je Crvenkapica pitala?*
Odgovor: *Velike oči, velike uši.*
Pitanje: *Tko ih je spasio?*
Odgovor: *Lovac.*
Pitanje: *Što je lovac napravio?*
Odgovor: *Ubi (Ubio).*

Primjer prepričavanja priče djeteta UJR-a:

- Pitanje:** *Što se vuk dosjetio, kamo da ode?*
Odgovor: *Kod bače. Vuk je došo kod bače i onda ju je htjeo pojest, a bača se brzo sakrila u ormar i zaključala.*
Pitanje: *I što je onda vuk napravio?*
Odgovor: *Pokrio se i obuko se u bačinu kapicu i on je mislio biti bača da kad Crvenkapica dođe da ju on može slasno pojesti.*
Pitanje: *Što ga je Crvenkapica pitala kada je došla bači?*
Odgovor: *Zašto imaš tako velike oči? Da te bolje vidim. Sad već u strahu pita Crvenkapica: Zašto imaš tako velika usta? Da te bolje pojedem, zaurla vuk i skoči prema Crvenkapici.*
Pitanje: *Tko je spasio baču i Crvenkapicu?*
Odgovor: *Lovac.*
Pitanje: *I kako se priča završila?*
Odgovor: *Ubili su vuka i onda su sretno živili do kraja života.*

Primjeri jasno pokazuju kako djeca s PJT-om izbjegavaju konstruirati složene gramatičke odnose između riječi unutar rečenice. Odgovori se najčešće sastoje od

jedne riječi ili prijedložnog izraza koji obično nije gramatički sročan, dakle upotrebljavaju minimalan broj riječi potreban za smisleni odgovor. Osim toga, u većoj su mjeri strukturalno *ovisni* o postavljenom pitanju, nadovezujući se na njegovu gramatičko-semantičku konstrukciju. Odgovori djece UJR-a mnogo su *samostalniji*, replika se *oslobađa* sintaktičke zavisnosti o postavljenom pitanju. Tako kontrolna skupina u odgovore unosi vlastite rečenične konstrukcije i upotrebljava mnogo više riječi nego što ih zahtijeva suvisli odgovor.

Test ponavljanja rečenica također pokazuje tipične probleme koji se pripisuju posebnim jezičnim teškoćama. Djeca s PJT-om najčešće su točno ponovila jednostavne rečenice sastavljene od subjekta, predikata i priložne oznake (troje od petero djece s PJT-om ispravno ih je ponovilo; tablica 3):

Crvenkapica sjedi za stolom. U kutu sobe je peč.

Najteže im je bilo ponoviti dvije zavisno složene rečenice, strukturom najkompleksnije: *Djevojčica se zove Crvenkapica zato što nosi crvenu kapicu. I stol za kojim sjedi Crvenkapica isto je zelene boje.*

Tablica 3. Broj ispravno i neispravno ponovljenih rečenica djece s PJT-om i djece UJR-a (χ^2 test: $p < 0,05$)

Table 3. Number of correct and incorrect repeated sentences children with SLI and typically developed children (χ^2 distribution: $p < 0.05$)

	PJT/SLI						UJR/TLD					
	1 Ž/F	2 Ž/F	3M	4M	5M	Zbroj/ Total	1 Ž/F	2 Ž/F	3M	4M	5M	Zbroj/ Total
Gramatički ispravno / Grammatically correct	11	-	3	4	4	22 (31,42%)	14	14	13	14	13	68 (97,14%)
Gramatički neispravno / Grammatically incorrect	3	14	11	10	10	48 (68,57%)	0	0	1	0	1	2 (2,86%)
Ukupno/Total	14	14	14	14	14	70	14	14	14	14	14	70

Dobiveni rezultati u skladu su s rezultatima sličnog istraživanja s ponavljanjem rečenica, ali u osnovnoškolske djece (Ljubešić i sur., 1993). Prema tome istraživanju, djeca s PJT-om osnovnoškolskog uzrasta (kronološke dobi od 6,5 do 10 godina), kod koje su teškoće čak slabije izražene, uspjela su doslovno točno ponoviti za 15% manje rečenica u odnosu na djecu urednoga jezičnog razvoja. Ispuštaju dvostruko više rečeničnih elemenata te češće preoblikuju rečeničnu strukturu u odnosu na kontrolnu skupinu.

Moguće objašnjenje dobivenih rezultata moglo bi se potražiti u Montgomeryjevu (2003) tumačenju PJT-a kao posljedice nedostatnog funkcionalnog radnog pamćenja, tj. njegove uloge u istodobnom privremenom pohranjivanju verbalnih informacija i njihovoj obradi. Kada u radno pamćenje pristigne složeniji verbalni sadržaj, npr. rečenice složenije strukture, procesi odgovorni za obradu i razumijevanje takva složena sadržaja zahtijevaju veći angažman u samoj obradi informacija, čime se istodobno ograničava kapacitet njihova zadržavanja u pamćenju. Dakle djeci s PJT-om teže je zadržavati pristigle verbalne informacije u kratkom pamćenju dok istodobno procesiraju njihovo značenje, a poteškoće u procesiranju postaju sve izraženije s porastom složenosti pristiglog verbalnog sadržaja (Montgomery, 2003).

Drugo objašnjenje slično Montgomeryjevu (2003) dali su Joannis i Seidenberg (2003) koji su poteškoće djece s PJT-om u usvajanju sintakse povezali s reduciranim radnim pamćenjem. Oni zaključuju da je radno pamćenje važno za razumijevanje rečenice jer zadržava u kratkotrajnom spremištu sliku rečenične strukture dok se ne dekodiraju sintaktički odnosi unutar te rečenice. Ti sintaktički odnosi mogu biti različitog stupnja složenosti, što ovisi o: dužini rečenica, hijerarhijskoj strukturi rečenice, broju ishodišnih rečenica u složenoj rečenici, načinu sklapanja složene rečenice, učestalosti nekih rečeničnih oblika u svakodnevnoj uporabi, fonološkoj složenosti riječi u rečenici i sl. Kako Joannis i Seidenberg (2003) pretpostavljaju da su PJT ekstremni oblik ograničenja radnog pamćenja, pri pokušaju dekodiranja složenijih sintaktičkih odnosa, u radnom pamćenju osoba s PJT-om bit će otežano zadržavanje slike rečenične strukture, što će prouzročiti njihove poteškoće.

Najčešći uzroci pogreškama u ponavljanju rečenica bili su (tablica 4): izostavljeni prijedlozi (29%), zatim izostavljene zamjenice (19%), izostavljeni oblici glagola *biti* i *htjeti* (16%), izostavljen glagol (11%), te pogrešan padež (9%).

Dakle prvenstveno se ispuštaju one riječi i oblici promjenljivih riječi koji služe uspostavi gramatičkih odnosa i sročnosti unutar rečenice, a to su *gramatičke* riječi, te fleksijski nastavci. Ako se nadovežemo na Montgomeryjevo objašnjenje PJT-a kao manjkave sposobnosti funkcionalnog radnog pamćenja, prema kojoj djeca s posebnim jezičnim poteškoćama *žrtvuju* pamćenje riječi kako bi uspjela pravilno razumjeti pristigli verbalni materijal, onda bi se izostavljanje gramatičkih riječi i fleksijskih oblika moglo shvatiti kao *žrtvovanje* u korist obrade značenja leksičkoga materijala koji nose *pune* riječi – s izvanjezičnim značenjem.

Tablica 4. Najčešći uzroci gramatički neispravnih rečenica**Table 4.** The most frequent causes of grammatically incorrect sentences

Uzroci nepravno izgovorenih rečenica / Causes of grammatically incorrect sentences	PJT/SLI		UJR/TLD
Izostavljen prijedlog / Adverb omission	19 (29%)		1
Izostavljena zamjenica / Noun omission	se	8	13 (19%)
	ostale	5	
Izostavljen nenaglašeni oblik glagola <i>biti</i> i <i>htjeti</i> / Omission of unstressed forms of <i>to be</i> & <i>to want</i>	10 (16%)		
Izostavljen glagol / Verb omission	7 (11%)		
Pogrešan padež / Wrong case	6 (9%)		1
Izostavljena imenica / Noun omission	3 (5%)		1
Izostavljen pridjev / Adjective omission	1 (2%)		
Izostavljen veznik / Conjunction omission	3 (5%)		
Pogrešan prijedlog / Wrong adverb	1 (2%)		
Semantički uzrok / Semantic	1 (2%)		1

U analizi vrsta riječi, prema istraživanju Ljubešić i suradnici (1993), u ponavljanju rečenica djece s PJT-om osnovnoškolske dobi najčešće su ispušteni pridjevi i prilozi, a najmanje glagoli, što nije slučaj i u našem istraživanju u kojemu su najčešće izostavljeni prijedlog, zamjenica, nenaglašeni oblik glagola. Razlike u rezultatima mogu se protumačiti na dva načina. Razlog možemo tražiti u različitoj dobi ispitanika. Naime ispitivanja pokazuju kako djeca s PJT-om u kasnijoj životnoj dobi u većoj mjeri prevladaju jezične teškoće iz ranih faza govorno-jezičnog razvoja. To postižu tako što razviju specifične *strategije* obrade jezičnih informacija, posebice onih koje se odnose na morfosintaksu, ali koje se razlikuju od načina gramatičke obrade djece UJR-a (Gopnik i Goad, 1997).

Drugi razlog može biti i različita vrsta rečenica s obzirom na različitu službu razmatranih riječi u ponavljanim riječima. Naime Ljubešić i suradnici (1993) napominju kako je "stupnjevost ispuštanja vrsta riječi ponajprije vezana uz njihovu rečeničnu službu".

5. ZAKLJUČAK

Iz ovoga ispitivanja mogli bismo zaključiti kako je prosječna dužina iskaza izražena u riječima u prosjeku znatno kraća od prosječne dužine iskaza djece urednoga jezičnoga razvoja, što upućuje na uporabu jednostavnijih gramatičkih struktura u djece s PJT-om u odnosu na njihove vršnjake. Posebno je važan pokazatelj broj glagola u iskazu, koji je znatno manji nego u iskazu kontrolne skupine, što se odražava kao siromašnije i manje razvedeno prepričavanje. Moguće je zaključiti da je sintaktička struktura iskaza u djece UJR-a znatno složenija od sintaktičke strukture iskaza djece s PJT-om, što se odrazilo na prepričavanje priče o Crvenkapici. U odgovorima upotrebljavaju minimalan broj riječi potreban za smisleni odgovor – najčešće jednu riječ ili prijedložni izraz koji je često u gramatički neispravnome obliku. U većoj su mjeri strukturalno *ovisni* o postavljenom pitanju, nadovezujući se na njegovu gramatičko-semantičku konstrukciju u odnosu na odgovore djece UJR-a.

Djeca s PJT-om znatno su manje uspješna i u ponavljanju složenijih sintaktičkih cjelina, npr. zavisno složenih rečenica. Najčešći uzroci pogreškama u ponavljanju rečenica su izostavljanje prijedloga, zamjenica, nenaglašanih oblika glagola *biti* i *htjeti*, izostavljanje glagola te pogrešan padež. Jedno od mogućih objašnjenja slabijih rezultata djece s PJT-om u ponavljanju rečenica je da su posljedica nedostatnog funkcionalnog radnog pamćenja, tj. njegove uloge u istodobnom privremenom pohranjivanju verbalnih informacija i njihovoj obradi, ili u ograničenom kapacitetu radnoga pamćenja u odnosu na djecu urednoga jezičnoga razvoja.

PRILOG

Rečenice koje su djeca obiju skupina trebala ponoviti:

1. Na slici vidimo malu djevojčicu, njezinu mamu i mačku.
2. Djevojčica se zove Crvenkapica zato što nosi crvenu kapicu.
3. Crvenkapica sjedi za stolom.
4. Mama sprema hranu u košaru.
5. Crvenkapica će košaru odnijeti baki.
6. Iza Crvenkapice nalazi se polica.
7. Na polici su tanjuri, zdjela s voćem i staklenke s hranom.
8. Polica je zelene boje.
9. I stol za kojim sjedi Crvenkapica isto je zelene boje.
10. Na stolu se nalazi košara za baku i zdjela.
11. Ispod stola nalazi se bubamara.
12. Bubamara je mala, crvene je boje sa crnim pjegama.
13. U kutu sobe je peć.
14. Na peći se kuha ručak.

REFERENCIJE

- Blaži, D.** (1997a). Obilježja posebnih jezičnih teškoća. U Ljubešić, M. (ur.), *Jezične teškoće školske djece*, 97-104. Zagreb: Školske novine.
- Blaži, D.** (1997b). Ponavljanje rečenica u djece s posebnim jezičnim teškoćama. U Ljubešić, M. (ur.), *Jezične teškoće školske djece*, 176-185. Zagreb: Školske novine.
- Blaži, D.** (1999). Prosječna dužina iskaza u djece s posebnim jezičnim teškoćama. U Bajc, A., Bucik, K., Janežić, S. (ur.). *Ustvarjalnost v logopediji*. Nova Gorica: Center za usposabljanje invalidnih otrok "Janka Premrla Vojka".
- Clahsen, H., Bartke, S., Göllner, S.** (1997). Formal features in impaired grammars: A comparison of English and German children. *Journal of Neurolinguistics*, 10, 2/3, 151-171.
- Gopnik, M., Goad, H.** (1997). What underlines error patterns in genetic dysphasia? *Journal of Neurolinguistics* 10, 2/3, 109-137.
- Hoff, E.** (2001). *Language development*. Wadsworth: Belmont.
- Joanisse, M. F., Seidenberg, M. S.** (2003). Phonology and syntax in specific language impairment: Evidence from a connectionist model. *Brain and Language* 86, 1, 40-56.
- Kabani, N. J., Macdonald, D., Evans, A., Gopnik, M.** (1997). Neuroanatomical correlates of familial language impairment: A preliminary report. *Journal of Neurolinguistics* 10, 2/3, 203-214.
- Kovačević, M.** (1997). Analiza posebnih jezičnih teškoća na morfološkoj razini. U Ljubešić, M. (ur.), *Jezične teškoće školske djece*, 129-153. Zagreb: Školske novine.
- Ljubešić, M.** (1997). Poremećaji neutvrđenih uzroka – posebne jezične teškoće. U Ljubešić, M. (ur.) *Jezične teškoće školske djece*, 26-30. Zagreb: Školske novine.
- Ljubešić, M., Blaži, D., Bolfan-Stošić, N.** (1993). Posebne jezične teškoće djece osnovnoškolske dobi. *Govor* X, 1, 17-36.
- Montgomery, J. W.** (2003). Working memory and comprehension in children with specific language impairment: What we know so far. *Journal of Communication Disorders*, Vol. 36, 3, 221-231.
- Pavličević-Franić, D.** (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
- Rosen, S.** (2003). Auditory processing in dyslexia and specific language impairment: Is there a deficit? What is its nature? Does it explain anything? *Journal of Phonetic* 31, 509-527.

LANGUAGE STATUS IN CHILDREN WITH NORMAL LANGUAGE DEVELOPMENT AND CHILDREN SUFFERING FROM SPECIFIC LANGAUGE IMPAIRMENT

Abstract

Specific language impairment (SLI) is a developmental impairment of speech acquisition whose genesis is still unknown. No explicit relationship can be found between this impairment and any of the most frequent causes of language and speech difficulties: impairment of psychogenetic, sociogenetic or neurogenetic etiology. However, recent studies point to specific neuroanatomical features of people with SLI, and genetic predisposition for this impairment.

They usually appear as belated but also different mastering of speech and belated ability of language understanding. Vocabulary is poorer in comparison to typically developing people. When speech eventually appears, it is agrammatical. Words are usually short, sentences are simple. On the phonetic level there are omissions, substitutions and distortions. The aim of this study was to compare the speech of typically developing (TD) five-year-old children with the speech of their age-matched peers who have SLI. The results showed that the ability to repeat sentences of children with SLI is much lower than the ability of the control group, which is more evident with more complex grammatical forms. Children with SLI are less successful in narrating, too, which can be seen in shorter mean length of utterance (MLU) and insufficient use of verbs.

Key words: special language impairments, agrammatism, story-telling ability, normal language development